

Inhoud

freinetonderwijs, een eigen wijze van onderwijs
Inkijkexemplaar

Inleiding 8

Deel I

Een moderne pedagogie 13

Al honderd jaar eigentijds

Hoofdstuk 1 **Wie is Freinet?** 15

Hoofdstuk 2 **Freinet en zijn tijdgenoten** 29

Hoofdstuk 3 **Een kennismaking** 47

Deel II

Het organiseren van goede voorwaarden 57

Ruimte creëren om ontdekkend te leren

Hoofdstuk 4 **Geef ze de ruimte met een doordachte inrichting** 59

Hoofdstuk 5 **Geef ze de ruimte met voldoende vrije werktijd** 71

Deel III

De freinettechnieken 83

Stevig gewortelde onderwijs- en opvoedkundige technieken

Hoofdstuk 6 **Een democratische proeftuin** 87

Hoofdstuk 7 **Werken met onderzoek en werkstukken** 129

Hoofdstuk 8 **Corresponderen** 159

Hoofdstuk 9 **Vrije expressie** 173

Hoofdstuk 10 **Werken met vrije teksten** 193

Hoofdstuk 11 **Tekstbesprekingen** 231

Hoofdstuk 12 **Levend rekenen en wiskunde** 247

Deel IV

In en om de school 269

Samen school blijven maken

Hoofdstuk 13 **Freinetwerker** 273

Hoofdstuk 14 **Team** 283

Hoofdstuk 15 **Ouders** 289

Hoofdstuk 16 **Buurt/wijk** 299

Hoofdstuk 17 **De freinetbeweging** 303

Bijlage **Beschikbaar materiaal** 313

Inleiding

De eerste versie van dit boek – *Freinetonderwijs. Een eigen wijze van onderwijs* – uit 1993 gaat in op de groeiende vraag naar informatie over de freinettechnieken in Nederland na het samenvoegen van kleuter- en lagere school tot basisschool. De basisschool moet zorgen voor een ononderbroken ontwikkelingsproces voor elk kind. Voorzien van voorbeelden en kinderwerk geeft de tekst inzicht in de werkwijze van freinetgroepen op dat moment.

We zijn inmiddels dertig jaar verder. Door de inzet van Jimke Nicolai en vooral Rouke Broersma is een rij publicaties van Freinet vertaald, wat zorgt voor een genuanceerder inzicht voor ons taalgebied. Vooral Vlaanderen kent een groeiend aantal freinetscholen voor basis- én middelbaar onderwijs. Daarmee stijgt het aantal nieuwe freinetwerkers snel... Kortom: het werd tijd om een nieuwe paal te slaan en het basisboek uit 1993 te herschrijven voor collega-freinetwerkers, studenten en docenten lerarenopleidingen en voor belangstellenden. Je kunt het gebruiken als kennismaking of als naslagwerk om je praktijk te spiegelen en met je team aan samenhangend onderwijs te werken.

Wij, auteurs, kennen elkaar van het samenwerken gedurende ruim vijftig weekenden van de Vlaamse driejarige verdiepende freinetopleiding. Met dank aan de

deelnemende collega's en aan collega's die ons de afgelopen jaren in hun team en klasgroepen bij hun pedagogische zoektocht uitnodigden. We zijn actief in de freinetbeweging en hebben veel contacten met collega's in Nederland, België, Frankrijk en de internationale beweging ... We steken er veel van op en het is allemaal meebepalend voor inhoud en keuzes die we maken voor deze uitgave. We voelen ons natuurlijk schatplichtig aan de inmiddels overleden John Bronkhorst, medeschrijver aan de eerste versie van dit boek. Schatplichtig voelen we ons ook aan alle collega's en leerlingen die voor vergelijkbare vragen stonden en staan.

Net als bij de versie uit 1993 tanken we in deel I van dit boek inspiratie bij de bron: in de hoofdstukken 'Wie is Freinet?' en 'Freinet en zijn tijdgenoten' worden keuzes niet alleen duidelijk, ze blijken ook verrassend actueel. Dit bezoek aan het verleden vormt samen met de kenschets van het heden een basis om zelf op ontdekkings-tocht te gaan en mee te bouwen aan freinetonderwijs.

Als we willen dat kinderen ruimte krijgen voor ontdekkend leren, zelfwerkzaamheid en vrije expressie, moeten ze wel middelen en mogelijkheden hebben. Omdat de afwezigheid van een passende materiële basis nogal eens bijdraagt aan het mislukken van modernisering, krijgt 'het organiseren van goede voorwaarden' aandacht in deel II van deze uitgave.

Deel III over de freinettechnieken vormt het hart van dit boek. Bij overleg met collega's op school en tijdens freinetbijeenkomsten zijn leerkrachten geregeld zo sterk op praktische invullingen gericht, dat de vraag over het *waarom* naar de achtergrond dreigt te verdwijnen of wordt overgeslagen. Om inzicht in en kennis van de onderliggende principes te vergroten en verdiepen, koppelen we aan het *hoe* telkens het *waarom*, waarbij we zowel terugkijken naar de bron als naar uitkomsten van recent wetenschappelijk onderzoek en technische vooruitgang, waardoor freinettechnieken zich blijven ontwikkelen.

Het groeien naar een coöperatieve groep door middel van de technieken gaat onontkoombaar over de hele opvoed- en onderwijskundige aanpak. Coöperatie gaat tegelijkertijd over communicatie, over expressie, over leren met en van elkaar, over diversiteit en zorg voor elkaar, over vrijheid in een sociaal leerproces, over burgerschapsvorming, over onze instelling en aandeel. Om dit te begeleiden, schrijft Freinet, is een andere mentaliteit en houding van leerkrachten nodig. Van het werken met collega's leerden we dat het aandeel van de leerkracht bijzondere

aandacht verdient. De beschrijving van iedere techniek is dan ook doorspekt met wat we in de driejarige opleidingen en met teams bespraken.

Omdat digitale middelen de freinettechnieken inmiddels als vanzelfsprekend versterken, krijgen die geen apart hoofdstuk meer, maar zijn ze ingebed in de uiteenzettingen van de technieken. Hetzelfde geldt voor het middelbaar onderwijs. Dat kreeg in 1993 één pagina, omdat freinet-middelbaar in Nederland niet bestond en de eerste Vlaamse initiatieven nog pril waren. Ondertussen lopen er in Vlaanderen steeds meer freinetwerkers rond met een groeiende expertise in freinetonderwijs aan adolescenten. Ook de zorg komt terug in de technieken. We mogen best trots zijn op de manier waarop leerlingen zich in een freinetgroep kunnen ontwikkelen, waar voor leerlingen gezorgd wordt en leerlingen voor zichzelf, voor elkaar en hun omgeving zorgen. Freinetonderwijs realiseert de uitgangspunten van de wetten op passend onderwijs in Nederland en het leerstundecreet in Vlaanderen.

Deel IV gaat over onze houding en manier van werken, de inzet van het team, de wijze waarop ouders in de school meedenken en meewerken, de relaties met de buurt en de activiteiten binnen de freinetbeweging. Vergelijkbare opvattingen over ontwikkeling van kinderen, over mens & maatschappij en de uitgangspunten verbinden freinetleerkrachten. Met elkaar vormen we al honderd jaar een levendige werkplaats van onderwijsontwikkeling: werken aan onderwijs dat een bijdrage levert aan de ontwikkeling van mensen die oog hebben voor een menswaardige, rechtvaardige en duurzame maatschappij. De beweging kent nationaal en internationaal een sterke traditie van uitwisseling en het met elkaar onderwijs ontwikkelen in het dagelijkse werk met de klasgroepen.

Naarmate we vorderen met de tekst, blijkt dat begrippen haast onvermijdelijk telkens terugkomen. Om herhalingen te beperken maken we zo nu en dan keuzes in wat bij welke techniek een accent krijgt, en dat zijn soms lastige keuzes. Een boek als dit houdt een risico in. Hoe meer we ons inspannen om principes zo helder mogelijk uiteen te zetten en met voorbeelden te illustreren, hoe groter de kans dat ons betoog overkomt als 'een juiste weg om na te volgen'. Daarom citeren we graag Jan Ligthart: 'Zoals het in dit boekje is beschreven, moet ge 't nu precies niet doen.' De beginsituaties zijn voor iedere collega anders. Iedere school heeft passende invullingen bij haar context en geschiedenis. Iedere collega heeft zijn of haar eigen wijsheid. Dat betekent dat we geen pasklare oplossingen beschrijven. De freinetpedagogie is niet

dogmatisch, de praktijken zijn dus divers en evolueren. Dat maakt onze beweging boeiend en sterk, maar soms ook wat verwarrend. Uiteraard vormen de uitgangspunten voor kaders en zorgen ervaring en samenwerking in de freinetbeweging voor handvatten, tips en praktijkvoorbeelden. Wie dit boek leest, wordt hopelijk geprikkeld om zelf op ontdekking te gaan met zo nu en dan begrijpelijke twijfels. We willen inspireren bij keuzes om je eigen stijl vorm te geven en je freinetpraktijk met je groep uit te bouwen.

Omdat er in het onderwijs vooral vrouwen werken, kiezen we net als in 1993 in deze herziene uitgave bij leerkrachten voor de vrouwelijke vorm in plaats van telkens hij/zij en voor de afwisseling bij leerlingen voor de mannelijke. Voor de leesbaarheid gebruiken we de termen 'kinderen' en 'leerlingen' door elkaar. Fotomateriaal en werk van leerlingen zijn afkomstig uit freinetscholen of groepen die met freinettechnieken werken. De cartoons zijn van Sven de Schutter en de tekening op de omslag is van Wout Mellema (5 jr.).

Collega's van de beweging en enkele belangstellenden hebben de eerste versie van deze nieuwe tekst of enkele hoofdstukken van kritische en bemoedigende kanttekeningen voorzien. Met name willen we bedanken: Joanna Arens, Marleen Baltussen, Heleen van den Broek, Barend van Heusden, Luc Heyerick, Rozemarijn Nevejans, Jimke Nicolai, Jan Overweel, Astrid Rass, Julie Van Rijckeghem, Gerda en Betske Salverda, Sven de Schutter, Vincent Vandevyvere en Goedele Vertessen.

Augustus 2023
Jeroen Tans, Assen
Katrien Nijs, Brussel

Geef ze de ruimte met een doordachte inrichting

De materiële en technische toerusting vormt een wezenlijk opvoedkundig aandachtspunt

Gewoonlijk begint een beschrijving van een school met het gebouw. Om aan te geven dat Freinet een duidelijke rol toekent aan buitenruimten, begint hij een beschrijving van zijn ideale school met het perceel.

Kinderen willen van nature niet opgesloten leven, maar naar buiten: een omgeving die tegemoet komt aan 'natuurlijke verlangens om te bewegen en te groeien'. Contact met de natuur is geen luxe, maar meer dan ooit een stimulerende noodzaak voor kinderen, een essentieel onderdeel van een gezonde ontwikkeling. Als de school niet in 'helpende' natuur ligt (dicht bij rivier, bos, bouwland ...), dan is het hoognodig dat natuurlijk milieu wordt aangelegd en kinderen kunnen genieten van een groene omgeving, van aanwezige natuur in het lokaal, het schoolgebouw en het schooldomein.

- Speciale buitenplekken, waaronder gras en bomen die vanzelf uitdagen om te bewegen en te verkennen. Een moestuin en fruitbomen voor het echte werk, waar kinderen de grond bewerken met gereedschap op maat. Een omgeving waar ze vertrouwd raken met dieren die in vrijheid leven: insecten, vogels, hazen, vissen ... en met 'huisdieren' als konijnen, kippen en geiten.
- Een gebouw met een ruimte voor gezamenlijke activiteiten.
- Ruime, goed verlichte en geventileerde lokalen en speciale werkplekken, die in verbinding staan met de gemeenschappelijke ruimte.

■ Uit: Freinet. *De Moderne School* (vertaald 2009)

Intermezzo

Dit zit goed

Al jaren heb ik in mijn klas een praatronde, een kring, een afsluitronde, een kringmoment, een klasraad ... De naam kan nog weleens wisselen, maar over de vorm twijfel ik niet meer. Om die 'gespreksmomenten' te organiseren wil ik dat iedereen in een ronde kring zit. Ik wil dat de kinderen op elkaar gericht zijn en minder op mij. De kinderen kunnen elkaar goed zien en verstaan, ze weten wie er allemaal zijn en kunnen goed zien wat er getoond wordt. De kring staat centraal in mijn klas. Al de gesprekken worden daar gevoerd, de meeste onderzoeksvragen worden er geformuleerd, het planbord en digibord bij de hand. Met andere woorden: veel interessante dingen vertrekken vanuit de kring en alles komt er ook weer terug. Er worden werken voorgesteld, vragen gesteld, bedenkingen gemaakt.

Daarbij helpt rust. Het helpt dat iedereen goed kan zitten, in een actieve zithouding, en niemand loopt, hangt of zit op de grond. In al die jaren hebben we al op bankjes gezeten, op kussens, op krukjes in een kring, rond een ronde tafel. Omdat dit een belangrijke plek voor mijn werking is, wil ik dat dit nu ook organisatorisch goed zit. Daar hebben we met het team lang over nagedacht en gelukkig ging dit samen met de ingenieur in onze oudergroep. Zij bedachten het volgende plan.

Onze kring bestaat uit zeven dezelfde elementen. Er is goed nagedacht over afmetingen. Het hoekelement wordt opgevuld tot in de hoek, dat als tafeltje kan dienen of rek om al de kringspullen te verzamelen. Onder de banken kunnen bakken geschoven worden (opbergplaats) en dan komt er nog een slimme ronde tafel in de kring. Tijdens kringmomenten kan die als toontafel dienen. Het is ook een plek om boeken te verzamelen.

Tijdens werktijden zetten enkele kinderen zich aan de tafel op een kruk. Ja, die kring neemt behoorlijk wat ruimte in, maar het is dan ook een plek waar de hele dag door hard gewerkt wordt.

Goedele

Geef ze de ruimte met voldoende vrije werktijd

Werk is een van de centrale begrippen van de freinetpedagogie: *de pedagogie-van-het-werk*. Werk komt voort uit de natuurlijke drang om te 'groeien', om meer te kunnen en meer te weten. Freinetwerkers vatten het niet op als een door juf of methode verplicht gestelde taak, als 'schoolwerk in de gebruikelijke zin'. Het gaat om bezigheden waar leerlingen in overleg voor kiezen en direct het nut van inzien. Wanneer ze naar eigen behoeften interessante zaken in hun leven onderzoeken, naar eigen inzicht capaciteiten inzetten bij het werken aan eigen vragen (of vragen van groepsgenoten), zijn ze betrokken en vol werklust. Zelfgekozen bezigheden geven meer voldoening en plezier dan eenvoudige maar opgedragen activiteiten. Het gaat om nieuwsgierigheid, om de animo van het zoeken en ontdekken, vreugde en opwinding van het creëren en het vinden antwoorden.

Ze luisteren allemaal vanuit hun voorkennis, persoonlijke belangstelling en ervaring, en horen niet hetzelfde tijdens een klassikale presentatie of les. Bovendien hebben ze er op eenzelfde moment ook niet allemaal baat bij.

In freinetgroepen wordt werk verdeeld tussen:

1. collectieve activiteiten waarin ze met en van elkaar leren: kringoverleg, zingen, sport, presentaties nabespreken en evalueren ...;

In om het even welke les kan er een agendapunt voor de klasraad opduiken. We bespreken dat meestal niet direct. Je noteert een vraag op een briefje en stopt het in onze postbus. Er zijn briefjes met kleuren voor de rubrieken voorstel, compliment, vraag en varia. Met onze mentor hebben we klasraadmomenten: een lesuur van vijftig minuten of opgesplitst in twee halve lesuren op verschillende momenten in de week. De voorzitter legt dan alle briefjes op de tafel, zodat we meteen zien hoeveel punten uit welke categorie we te bespreken hebben.

● Nadia, 15 jr.

In het begin organiseerden wij één klasraad (14-15 jr.) per week op een vast moment. Ondertussen begeleiden twee vaste leerkrachten elke klasraad: één collega die veel uren heeft in de klas en één die er weinig heeft. Soms zit er nog een collega, de directeur of iemand van een organisatie uit de buurt bij. We hebben soms een vergadering met (afgevaardigden uit) twee klassen. Dit werkt goed als aanvulling op de schoolraad, omdat onze tieners daardoor echt gemotiveerd zijn, want ze krijgen voldoende tijd om serieus te praten over gemeenschappelijke punten en tot goede suggesties te komen.

Alle collega's voorzien in hun lessen ruimte om puntjes op de agenda te zetten. Deze worden niet onmiddellijk besproken, maar het is nu duidelijk wat de kanalen zijn om ze te bespreken. In elke klas is een leerling verantwoordelijk om tussen de officiële raden door agendapunten te verzamelen. Ook tijdens de sportles heeft deze leerling het klasraadschrift bij zich.

Buiten de officiële klasraad om zit er wel verschil in tijd die elke leerkracht neemt voor gesprekken. Zo voorziet collega wiskunde elke week een beetje tijd om te praten over wat er gedaan is en wat er nog moet gebeuren, over afspraken en hoe er gewerkt wordt, wie er hulp wil en wie gaat helpen ... Dit is dan eigenlijk een soort 'wiskunde-klasraad'. De afspraken hiervan komen in het klasraadschrift en elke leerling heeft een kopie in de wiskundemap, als onderdeel van het werkplan.

■ Thomàs

gaan, kunnen ze bespreekpunten op een vaste plek noteren (een blad, een bord, een schrift, digitaal ...). Het overdenken bij het opschrijven is een eerste afstand nemen en soms het begin van een oplossing. Bovendien weet de leider van het gesprek zo al een beetje wat er gaat komen. Bij kleuters noteer jij wensen of complimenten die tussendoor opkomen en je zegt wanneer deze besproken worden: 'Zullen we het er straks nog even over hebben als we ons fruit opeten?'

Vrijheid maakt altijd deel uit van een groeps- en omgevingsgericht leerproces

Er zijn natuurlijk tegengestelde belangen tussen wat een individu wil of denkt te kunnen en wat de klasgroep wil ... Met argumenten vanuit de verschillende perspectieven is het een blijvend zoeken naar een maximum aan zelfontplooiing gekoppeld aan aandacht voor elkaar. Rekening houden met anderen betekent vermindering van eigen vrijheid. Meer vrijheid willen betekent ook anderen meer ruimte gunnen en dat levert vragen en gesprekken op. Je wilt dat ze ervaren vrij te zijn met elkaar en niet ten koste van elkaar. Deze weg houdt tegelijk een oproep in tot meedenken, voor de groep iets uitzoeken, samenwerken, een groepsgenoot helpen, groepstaken uitvoeren, afvaardiging in de schoolraad ... Wanneer kinderen zich lid voelen van de klasgroep en van de school, begrijpen ze dat ze niet altijd het eigen belang kunnen nastreven.

Leerlingen participeren niet om 'te oefenen voor later', maar omdat ze wel degelijk iets te zeggen hebben. En dat gaat niet alleen over details, maar ook over zaken die ertoe doen. De groep maakt voortdurend keuzes en je wilt dat ze die maken op basis van argumenten. Overleggen vraagt dat ze gedachten onder woorden kunnen brengen, opmerkzaam luisteren, leren onderhandelen waarbij een eigen standpunt overstegen kan worden en in de klasgroep leren ze opkomen voor zichzelf. De ontplooiing van autonomie gaat niet vanzelf en niet in grote stappen. Eigen wil en gedrag afstemmen is een ingewikkeld maar boeiend proces.

Hindernissen worden in overleg genomen en onder jouw begeleiding krijgen leerlingen inzicht in hoe ze de eigen en gezamenlijke handelingsruimte kunnen vergroten. Ze gedijen en groeien wanneer ze zichzelf kunnen zijn en elke groep heeft behoefte aan persoonlijkheden die een bijdrage willen leveren in het belang van het geheel.

Een democratisch mens ben je niet zomaar. Dat veronderstelt deugden als zorgzaamheid, inlevingsvermogen, onafhankelijk denken en eerlijkheid. Je moet leren dat mensen uniek zijn, niet gelijk denken, niet steeds parallelle belangen hebben en dat daaruit onenigheid kan ontstaan: hoe los je die eerlijk op? De democratische levenskunst berust op tolerantie, gesprek en onderhandeling. Je moet het allemaal leren.

■ Micha de Winter

Is wat ik wil tegelijk wenselijk voor anderen? Behandel de anderen zoals je zelf behandeld wilt worden.

Intermezzo

De klaskas is een terugkerend onderwerp van gesprek

Sommige besluiten kosten geld. Daarvoor introduceer je aan het begin van het schooljaar een kistje met geld en leg je uit dat ze met elkaar het geld kunnen besteden. Maar wat houdt dat in? Ze kopen plantjes en zaden voor de schooltuin, ingrediënten om te koken of materiaal om een werkhoeft anders in te richten, de kapotte steel van de hark te vervangen ... Ze overleggen met elkaar over mogelijkheden en of ze een uitgave wel of niet zinvol vinden binnen het budget. De groep weet wat ze per jaar te besteden hebben en kunnen een maand- of weekbudget uitrekenen. Je wilt dat ze leren om goede beslissingen te nemen over geld, om financieel 'geletterd' te worden.

Wat is de taak van de penningmeester(s)? Waar en hoe bewaren we het geldkistje en wie let op de sleutel? Wie controleert de kas en wat doen we wanneer die niet klopt? We overleggen en maken samen afspraken.

De kas is natuurlijk ook aanleiding voor levendige uitwisselingen rond ordenen, tellen en rekenen.

Een gezamenlijke kas kent ook nog een maatschappelijke kant. Leerlingen wikken en wegen of ze de aankoop met elkaar zinvol en verantwoord vinden. Halen we de melk voor de pannenkoeken bij de biologische boer of in de supermarkt voor de goedkoopste melk in de aanbieding? Het nadenken gaat verder dan enkel een vergelijking van de prijs.

Zelfgebakken taart is (bijna) altijd lekkerder

Ons kookgroepje zoekt een recept en rekent dat om van 4 naar 22 personen. Dan kijken ze wat er op school op voorraad is en maken een lijstje. Boodschappen doen met geld uit hun kas: kiezen ze het goedkoopste of gaan ze voor kwaliteit? Op het ene pak staat 250 gram en het andere 400 gram en wat is dan werkelijk het goedkoopste? Hoeveel levert 15% korting op? En dan ... notenolie, zonnebloemolie of sesamolie? Olie uit Griekenland, Frankrijk, Chili ... wat zou het meest duurzaam zijn? Vergine of extra vergine? Eén van de kinderen vindt dat er biologisch ingekocht moet worden ... Jeetje, het leek zo eenvoudig. Betalen en op het wisselgeld letten. Weer op school wordt afgerekend met de penningmeester en dan ... bakken maar. Samen lezen, afmeten en wegen, proeven. Drie kwartier wachten duurt erg lang en ondertussen verspreidt zich een heerlijke geur door de gang. Het resultaat wordt in de eindkring geproefd ... foto's en de kassabon komen in het kasboek.

Duurzaamheid, de manier waarop producten worden gefabriceerd en wat de oorsprong is, laat je aan bod komen. Kopen ze een plastic bal of een duurdere leren? Goedkoop kan door kapotte plastic ballen duurkoop worden en betekent meer afval. En als ze besluiten een leren bal aan te schaffen, is die dan gemaakt in een land waar leeftijdgenootjes in de fabriek moeten werken? Daarmee worden simpel lijkende vragen er niet eenvoudiger op.

Door aan het eind van het jaar het kasboekbestand aan de financiële werkgroep te geven, laat de groep zien hoe ze het geld hebben beheerd. De bonnetjes zitten op volgorde in het kasboek.

In werkhoecken en ateliers maken ze kennis met technieken en goede materialen, je helpt op weg, gaat in op vragen, overlegt bij hindernissen, moedigt aan, legt uit, doet voor, doet mee ... Resultaten worden getoond, voorgelezen en vertolkt. Ze worden meegemaakt en besproken, met aandacht voor het verhaal en middelen die zijn gebruikt. Vervolgens worden resultaten tentoongesteld, verspreid, op de blog geplaatst en in bestanden opgeslagen.

De term vrije expressie is geen gebruikelijke term meer in hedendaags kunst- en cultuuronderwijs. Het roept eerder een stoffig beeld op, terwijl freinetleerkrachten deze techniek van het creatief en expressief werken telkens aanpassen aan ontwikkelingen in cultuuronderwijs en veranderingen in de samenleving. Freinetwerkers zijn trots op de eigen wijze waarop ze de term vrije expressie invulling geven binnen de levende samenhang van het totale onderwijs. En daar is zeker niets stoffigs aan.

In het middelbaar wordt van onze leerlingen vooral verwacht dat ze bestuderen wat anderen voor hen gedacht, geschreven, gemaakt hebben. Ik probeer hen toch ook voor mijn wetenschapsvak kritisch te laten reflecteren en werk daarom graag samen met collega's van beeldopvoeding en Engels. Ik wil hen tonen dat net op het kruispunt van deze disciplines vaak vernieuwing ontstaan is en dat zij zelf bij te dragen hebben door iets origineels te bedenken, zich te uiten, iets te creëren.

- Koen

Hoe en waarom?

Als leerlingen weinig expressie tegenkomen, zullen ze minder de neiging hebben om te durven en te proberen, dus hoe krijg je ze zover? Of liever: hoe komen ze zover dat ze gaan verbeelden? Expressie heeft de maken met wat de ogen zien, de oren horen, de mond proeft, de neus ruikt, en met voelen. Niet alleen het voelen van de vingers, maar ook het voelen vanbinnen: het gevoel van een mooi druksel dat je ontroert en van stiltes van verbazing en verwondering kun je steeds genieten.

Verschillende aandachtspunten helpen om te komen tot een werksfeer waarin creativiteit vanzelfsprekender is en ideeën kansen krijgen:

- klaar om te creëren;
- tijd en aandacht voor creëren;
- waarover creëren?
- beeldtalen om te onderzoeken en te creëren.

Klaar om te creëren

Het belang van expressie en creativiteit komt tot zijn recht in een omgeving met werkhoecken en goede materialen die uitnodigen tot expressie. Wanneer leerlingen enkel beschikken over potloden en viltstiften, krijgen ze andere resultaten dan wanneer ze aan de slag kunnen in een goed ingerichte verf- en drukhoek. Ondeugdelijk materiaal is een obstakel. Haal (bijna) lege stiften weg. Hetzelfde geldt voor kleurpotloden waar nauwelijks mee valt te kleuren. Probeer het maar eens. Goede materialen en mogelijkheden zullen in ruime mate resultaten mee-bepalen.

Bij het bouwen, bakken, creëren en ontdekken (bij 'echt' werk dat ze volwassenen zien doen) is geen moeite te veel, zeker als ze over handzaam gereedschap en eersteklas materialen beschikken. Daar kunnen ze fijn mee werken en tot stimulerende resultaten komen.

Je hebt misschien de neiging om werkhoecken als een muziekhoeck en timmerhoeck buiten je lokaal te installeren. Freinet verzet zich tegen een scheiding van hoofd-arbeid in het lokaal en 'drukkere' activiteiten daarbuiten of in een druklokaal. Zo'n keuze is onterecht een signaal dat expressie minder waardevol zou zijn dan intellectueel werk, terwijl elk werk een geïntegreerd aandeel heeft in de gehele ontwikkeling. Je denkt dus nog eens goed na welke hoek waar komt.

Ik haal zo nu en dan voor de hand liggend materiaal weg, zodat ze op zoek gaan naar iets anders.

Intermezzo

We vinden het belangrijk dat onze buurt weerspiegeld wordt in onze leerlingen, hun ouders en ons team. De diversiteit die kinderen meebrengen vanuit hun achtergrond en het werken met hun ervaringen leidt tot wederzijds begrip en verbondenheid die schoolmuren overstijgt. Kennis van mekaar leefwereld leidt tot meer zorg voor elkaar en de omgeving. In overleg met buurtbewoners ontdekken kinderen ook rechten en plichten in de kleine en grotere samenleving.

‘Ik ben elke keer blij wanneer ik in de buurtkrant een uitnodiging vind om in het rusthuis naar een voorstelling van de leerlingen te komen. Ik vind het ook fijn dat ik soep kan bestellen bij de kinderen van de school en dat we regelmatig samen in de tuin en in de serres werken.’

‘Ik vind het fijn dat de school rekening houdt met mijn gezinssituatie en dat ik mijn zoontje mag meebrengen naar school of dat er kinderopvang is. Ik vind het fijn dat de leerkrachten geïnteresseerd zijn in onze ideeën. We voelen ons gerespecteerd.’

De buurt en de school werken op verschillende manieren samen. Buurtbewoners en ouders komen naar school voor activiteiten, cursussen, feesten, samen werken, workshops ... iedereen bouwt mee aan de school!

Uit het dossier ‘Buurt + School’

‘We zijn met zijn allen ‘wij’ met dezelfde droom, namelijk een gelukkig leven in onze buurt. Het maakt niet uit wie je bent. Iedereen op school en in de buurt heeft een verschillende achtergrond. Wel deel je de wens naar een hoopvolle toekomst, in en buiten de school. Zo maak je school én een nieuwe wereld.’

Fopem

op een freinetschool. Leerlingen merken hoe sociale verbanden in elkaar zitten. In een dorp waar deze samenhang overzichtelijk is, gaat dat makkelijker dan in een grootschalige stadswijk. Kinderen raken betrokken bij de buurt en nemen familie en bekenden daarin mee. Leerlingen, freinetwerkers en ouders kunnen op hun manier naar eigen mogelijkheden meedoen, initiatieven en verantwoordelijkheid nemen en voor elkaar en de omgeving te zorgen. Zo zitten leerkrachten in besturen. Ze voelen zich in alle bescheidenheid mee verantwoordelijk voor wat er reilt en zeilt en de school probeert op de hoogte te blijven van wat er in de buurt leeft.

Naast een dorps huis, het buurtcafé of het wijkcentrum is ook de school een trefpunt voor de gemeenschap. Mensen ontmoeten elkaar en praten over meer dan over kinderen en onderwijs. Je zet de deuren open. Op de feesten en activiteiten van de school worden buurtbewoners uitgenodigd. Tijdens en na schooltijd zijn er activiteiten die begeleid worden door leerkrachten, kinderen, ouders, buurtbewoners ... Zowel tijdens als na de schooluren wordt infrastructuur gedeeld met organisaties in de omgeving.

School, ouders, middenstanders, culturele organisaties ... ze komen in de buurt vergelijkbare kansen en problemen tegen. Wanneer ze elkaar ondersteunen en onder een gezamenlijke noemer optrekken, hebben ze meer invloed. De school verbindt zich met organisaties in de buurt die mee willen bouwen aan een sociale en rechtvaardige omgeving. Die verbanden bieden kansen voor de kinderen.

Een school voor en door de buurt.
Een school die effectief opereert in de wijk.
Een school die dagelijks het straatbeeld kleurt.

● Buurtschool V-TEX